

CONSTANTIN-SEBASTIAN CRĂSNARU

SIMBOLURI UNIVERSALE

Studiu asupra sistemelor de notare preistorice

WWW.CORES.NET



Editura Coresi SRL

Prezenta lucrare apare în format digital și tipărit.

Respect pentru oameni și cărți
Coperta: Leo Orman

© 2016 Editura Coresi SRL, WWW.CORESINET

Toate drepturile rezervate.

ISBN 978-606-8891-41-5

Ediția digitală a prezentei lucrări se poate accesa la acest link:

<http://ibooksquare.ro/Books/ISBN?p=978-606-8891-42-2>

Pentru mai multe informații privind această carte,
sunați la ++4021 312 8212 sau scrieți la coresi@coresi.net.



www.coresi.net
www.coresi.website

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
CRĂSNARU, CONSTANTIN-SEBASTIAN

Simboluri universale : studiu asupra sistemelor de notare

preistorice / Constantin-Sebastian Crăsnaru. – București :

WWW.CORESINET, 2016

ISBN 978-606-8891-41-5

903/904

CUPRINS

7 1. DE CE „SIMBOLURI UNIVERSALE”?

PARTEA ÎNTÂI. ANALOGIA COSMICĂ ÎN SISTEME DE NOTARE

23 2. CONFIGURAȚIA ROMBICĂ

57 3. SPIRALA

92 4. VOLUTA RĂSTURNATĂ

PARTEA A DOUA. ANALOGIA COSMICĂ ÎN MITURI

124 5. ZEIȚE CREPUSCULARE

144 6. HIEROGAMIE CU FULGER

155 REFERINȚE BIBLIOGRAFICE ȘI ILUSTRĂȚII

73.000 de ani și un vas acoperit cu spirale aparținând culturii Jomon (Japonia) confecționat în urmă cu aproape 6.000 de ani. După cum se știe, consumul halucinogenelor în împrejurări rituale se conectează foarte bine observațiilor etnografice asupra unor triburi primitive; mai mult, obținerea transei prin intermediul drogurilor a fost cu certitudine un privilegiu de tip șamanist, asigurând percepția imaginară asupra unor lucruri nereale, frecvent utilizate în practici magico-religioase. Cu toate acestea, cercetătorii de la Tokyo University nu au clarificat de ce anumite configurații geometrice au fost percepute ca fiind mai importante decât altele și reproduse în întreaga lume: „...*desigur, rămâne încă de explicat de ce aceste motive speciale erau foarte apreciate de către artiști și, în primul rând, modalitatea în care acești oameni au devenit capabili de exprimare simbolică*”. [10]

O altă interpretare a gravurilor încrucișate, de inspirație etnografică, a fost asociată reprezentării șarpelui curcubeu într-un probabil context ritual inițiativ. [11] Desigur, hașura încrucișată se aseamănă cu solzii reptilei și este posibil a fi exprimată sporadic în împrejurări ritualice locale, dar interpretarea nu poate fi generalizată din lipsă de argumente convingătoare. Un derivat al hașurii încrucișate e zigzag-ul. În ceea ce privește ipoteza acvatică în o interpretare eronată a liniilor dispuse în zigzag [12], ca de exemplu, acelea dăltuite în piatra unor morminte egiptene [13] din dinastiile XVIII–XIX, explicativa e simplă, meșterii pietrari din Egiptul antic nu aveau cum să dăltuiască altfel decât prin segmente unghiulare aspectul vălurit al apelor primordiale ale Nilului celest.

PARTEA ÎNTÂI. ANALOGIA COSMICĂ ÎN SISTEME DE NOTARE

2. CONFIGURAȚIA ROMBICĂ

„Cel mai frumos lucru pe care îl putem experimenta este misterul. Acesta este sursa tuturor artelor și științelor adevărate.” Albert Einstein, *Living Philosophies*, 1931.

În urmă cu aproximativ 73.000 de ani, un vânător-culegător din zona costieră a Africii de Sud a gravat pe fațeta unui mic fragment prismatic din ocră șiruri de segmente lineare, paralele, încrucișate. Descoperirea relativ recentă de la Blombos Cave nu a oferit răstimpul necesar deciptării, așa încât înțelesul gravurii a rămas impenetrabil. Observând că respectivele marcaje sunt organizate, cercetătorii au presupus că ele reprezintă mai degrabă informații decât

ornamente. Ce anume l-a stimulat pe vânătorul-culegător sud-african să graveze repetitiv segmente încrucișate lipsite de vreun model naturalist? Dincolo de ipoteza neverosimilă a amuzamentului ocazional, modelul geometric oglindește fără îndoială un concept. Oricum, reprezentarea nonfigurativă de la Blombos – cea mai veche exprimare coerentă de acest fel cunoscută până în momentul de față – este parte integrantă a unor realizări tehnologice și culturale de excepție aparținând grupurilor umane care au viețuit în adăposturi naturale sub stâncă situate pe linia de coastă sud-africană. O zonă geografică nicidecum singulară în afirmarea comportamentului simbolic al antecesorului african.

Activități simbolice premergătoare

Devenirea speciei noastre nu pare deplin clarificată câtă vreme cercetarea pluridisciplinară sugerează diferite zone continentale africane drept obârșie a comportamentului modern. Spre exemplu, un studiu asupra originii umane a analizat diversitatea genomică la câteva triburi contemporane de vânători-culegători aborigeni, arătând că omul modern ar fi mai degrabă originar din Africa de Sud și nu din Africa de Est cum se considera anterior.[1] Unele dovezi genetice și paleoantropologice sugerează cum întreaga populație umană ar fi rezultatul unei posibile expansiuni demografice și geografice începută în Africa de Sud, în urmă cu aproximativ 100.000 de ani, continuată în afara Africii

mai târziu.[2] Oricum, sunt de așteptat elemente noi în cercetarea apariției comportamentului simbolic.

Cele mai vechi indicii de posibile activități simbolice provin din rămășițele fosilizate descoperite în Etiopia care anticipează îndeaproape înfățișarea anatomică a omului contemporan. În apropierea unui sat numit Herto au fost descoperite trei craniile fosilizate, două de adult și unul de copil, a căror datare estimează o vechime cuprinsă între 154.000 și 160.000 de ani.[3] Aflăte în diferite stadii de fragmentare, craniile Herto poartă semne de tăieturi compatibile cu îndepărtarea mandibulei, urmate de descărnare, interpretabile drept posibile practici canibalice. Dar existența unor suprafețe și margini șlefuite observate pe fragmentele craniului de copil sugerează o manipulare repetată a craniului după descărnare interpretată drept un posibil indice de practici rituale.[4] În context, cercetări etnologice comparative au semnalat practici similare în unele societăți primitive, inclusiv din Noua Guinee, în care craniile strămoșilor sunt păstrate și venerate. În opinia unor cercetători, craniile Herto sugerează posibile practici mortuare deliberate, încă neconfirmate.

În două morminte umane vechi de la Skhul și Qafzeh, din Israel, au fost descoperite resturi de ofrande mortuare. Cum peșterile de la Es-Skhul se află în Munții Carmel, iar adăpostul sub stâncă Qafzeh se află în Galileea de Jos, oamenii înhumați acolo par să fi fost victimele unor încercări nefericite de migrațiune în afara Africii prin Levant. Estimări recente sugerează că ambele situri de la Skhul și Qafzeh sunt oarecum contemporane, încadrându-se în intervalul cuprins

între anii 100.000 și 130.000 BP.[5] Cele două morminte, Skhul 5 și Qafzeh 11, oferă exemple clare de comportament simbolic: la Skhul 5 (fig. 1) o mandibulă de mistreț a fost interpusă între antebratul stâng și cutia toracică, iar la Qafzeh 11 (fig. 2) trupul celui decedat a fost așezat având coarnele și osul frontal ale unui cerb lopătar puse deasupra părții superioare a toracelui.[6] Ambele înhumări deliberate oglindesc, prin ofrandele care le însoțesc, grija manifestată pentru semenul decedat. De altfel, ofranda mortuară este unanim acceptată drept indiciu de activitate simbolică.

Cercetătorii afirmă în deplin acord că podoaba șnuruită din cochilii marine – șiragul de mărgele – denotă o folosire legată de creșterea sentimentului de autoconștientizare și identitate în rândul semenilor, dar și de alte posibile informații împărtășite cu membrii aceleiași grup. Mai mult,



Fig. 1

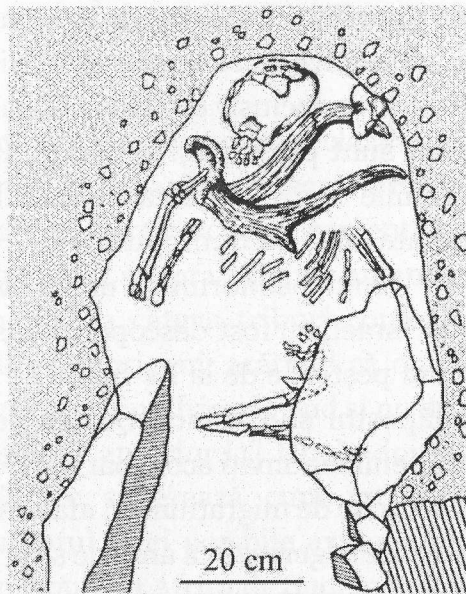


Fig. 2

descoperirea de mărgele arhaice perforate cu urme de colorant, de regulă ocru roșu, a făcut să curgă multă cerneală despre o presupusă legătură între pigment și activitatea simbolică (există depozite de colorant care întrec în vechime însăși specia din care ne tragem). Desigur, răzuirea ori măcinarea ocrului pentru a produce pulbere ilustrează o practică timpurie și este posibil ca predilecția oamenilor din vechime pentru ocru să fi fost motivată de o anumită valoare simbolică a culorii, detaliu susținut de exemple etnografice. Pe de altă parte, unii cercetători pun la îndoială rolul simbolic al pigmentului mizând mai mult pe calitățile sale utilitare.*

*După cum se știe, ocrul a fost utilizat în scopuri multiple, ca ingredient la pregătirea pieilor animaliere, încorporat în materiale de mastic pentru înmănușatul uneltelor, în uz medicinal, de protecție împotriva insectelor sau în scopuri estetice, la colorarea pielii, părului, trupului.

Există însă unele indicii care afirmă cu totul altceva; spre exemplu, oamenii de la Es-Skhul au adunat bulgări galbeni de goethit (mineral feros) pentru a-i preface prin încălzire în hematit roșu; distanța semnificativă de la care bulgării au fost transportați face dovada unei posibile valori culturale a pigmentului roșu în urmă cu ~100.000 de ani.[7] Cea mai veche podoabă de proveniență indirect-africană (zona costieră israeliană fiind considerată un fel de prelungire nord-estică a Africii) a fost documentată prin expertiza a două cochilii, găsite într-un sertar de la British Museum, ale căror sedimente au fost analizate și datate în perioada succesiunilor fosilizate de la Skhul, la o vechime de peste 100.000 de ani.[8] În situl Grotte des Pigeons, de la Taforalt, în Maroc, a fost dezvelită o colecție de podoabe însumând 13

mărgele (fig. 3), vechi de 82.000 de ani, adunate de pe țărmul mării și transportate la o distanță de 40 Km până la peșteră.[9] Importanța mărgelilor timpurii în devenirea umană a fost adesea reliefată de cercetători de prestigiu: „Împreună cu exemple de utilizare a pigmentului, cu gravuri și uneltele din os, podoabele sunt folosite pentru a susține apariția timpurie a modernității comportamentale în Africa, asociată cu originea speciei noastre și semnificativ anterioară calendarului de răspândire în afara Africii.”[10]

Performanțe cultural-tehnologice din zona costieră

Cercetarea arheologică din ultimii ani a semnalat o serie de realizări remarcabile aparținând oamenilor care au viețuit perioade îndelungate în adăposturi naturale sub stâncă situate pe linia de coastă sud-africană. Începând în urmă cu aproximativ 125.000 de ani, grupuri de oameni moderni s-au adăpostit în peșterile Klasies River (fig. 4/KR) situate pe coasta Tsitsikamma, în apropierea gurii de vărsare a râului Klasies. Arheologii au dezvelit aici câteva dovezi de adaptabilitate reflectate în modalități de subzistență tipic umane: vânătoria organizată, culesul resurselor vegetale, exploatarea de resurse marine. Inițial peșterile Klasies River erau locuite în perioade foarte scurte, după care grupul se muta de-a lungul următorului teren propice pentru vânătoria.

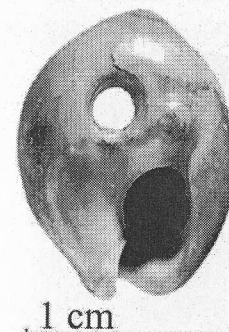


Fig.3

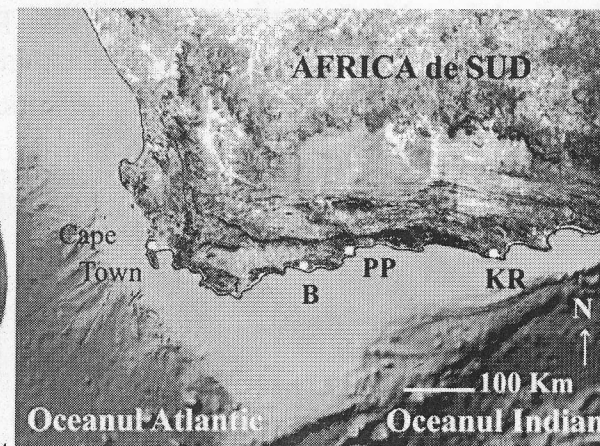


Fig. 4

Începând în urmă cu 70.000 de ani, peșterile Klasies River au adăpostit pe durate îndelungate oameni care practicau o tehnologie mai sofisticată privind uneltele din piatră (perioada culturală Howiesons Poort), prin confecționarea de lamele subțiri și probabil vârfuri pentru proiectile, utilizând o materie primă transportată de la o distanță de aproximativ 20 Km. Un posibil indiciu se oglindește în gravura aplicată pe fața fragmentului din ocru-mangan găsit la Klasies River Cave 1 într-un nivel datat între 100.000 și 85.000 de ani BP.[11] Analiza microscopică a arătat că suprafața piesei a fost șlefuită până la netezire, mai înainte de a fi incizată cu o succesiune de linii aproape paralele (fig. 5). După unele opinii, fragmentul pare desprins dintr-un galet semicircular, mai mare, prevăzut cu incizii extinse. Liniile gravate de la Klasies River nu ar fi rezultatul unei operațiuni tehnologice de preparare a pudrei de ocru prin răzuire și, în opinia cercetătorilor, pot fi interpretate drept o posibilă exprimare nonfigurativă aparținând omului

anatomic modern, apartenență stabilită prin examinarea rămășițelor anatomice fosilizate găsite în asociere cu fragmentul de ocră-mangan.

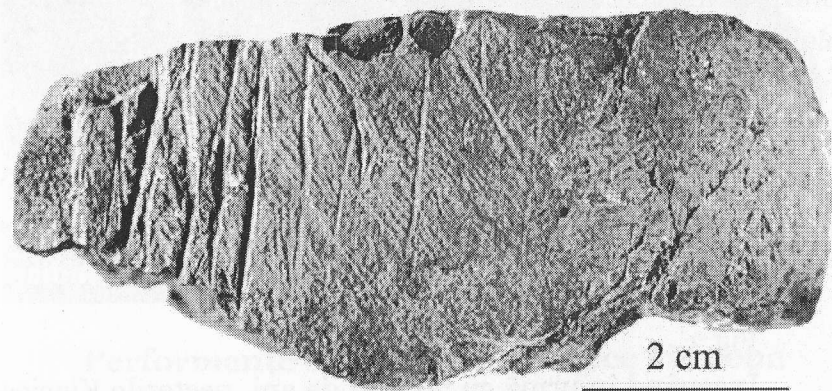


Fig. 5

Începând în urmă cu aproximativ 140.000 de ani, grupuri de oameni au început să viețuiască într-o altă zonă costieră și anume în adăpostul sub stâncă de la Blombos Cave (fig. 4/B), unde au depozitat cantități mari de pigment în scopuri utilitare și estetice, au confecționat vârfuri miniaturale din os, au purtat șiraguri de mărgelă spoite cu ocră roșu. La Blombos Cave a fost documentată, printre altele, existența a două seturi de artefacte rudimentare folosite în urmă cu mai mult de 100.000 de ani pentru mărunțirea și amestecul pigmentului mineral roșu cu grăsime animală[12] despre care cercetătorii presupun existența unor practici arhetipale de împodobire, pornite de la gestul spontan în prepararea unui amestec și anume urma lăsată pe propriul trup de degetul muiat în colorant. O mărturie clară de activitate simbolică desfășurată la Blombos Cave a fost

furnizată prin descoperirea a unui număr de 41 de mărgelă confecționate din cochiliile de melc marin *nassarius gibbosulus* vechi de aproximativ 75.000 de ani.[13] Cochiliile înfățișează perforațiuni cu urme de folosire repetată sugerând grupuri de mărgelă care provin din același element de șirag; unele mărgelă poartă urme de ocră, fie colorate direct cu pigment, fie colorate indirect prin contact cu veștminte sau piele pigmentată; alte mărgelă probează particularități notabile, cochiliile fiind moarte atunci când au fost colectate și transportate pe distanțe importante de la țărm la peșteră.

Într-o altă peșteră situată pe linia de coastă sud-africană, cunoscută sub numele Pinnacle Point Cave 13B (fig. 4/PP), a dat la iveală aspecte remarcabile de comportament modern timpuriu prin realizări tehnologice de vârf pentru perioada de locuire a peșterii documentată între anii 162.000–90.000 BP; situl deține cea mai veche dovadă privitoare la exploatarea trofică marină, indicii despre prepararea și utilizarea pigmentilor, o tehnologie arhaică de fabricare a lamelelor mici, precum și cea mai veche tehnologie cunoscută de tratament termic aplicată uneltelor din piatră.[14]

Colectarea; ritmul mareic și incursiunea la țărm

Cercetări pluridisciplinare efectuate în zona costieră sud-africană au concluzionat că oamenii care au viețuit în adăposturi naturale sub stâncă s-au bucurat de modalități

importante de subzistență caracteristice mediului, condițiilor prielnice din zonă. Climatul blând și resursele variate explică într-un fel viețuirea îndelungată a grupurilor de oameni prin vânătoarea și capturarea de animale terestre, culesul plantelor geofite (plante perene, abundente în zonă, care în timpul iernii supraviețuiesc prin organe subpământene, bulbi, tuberculi, rizomi) și, nu în ultimul rând, exploatarea trofică marină. Siturile arheologice sud-africane sunt printre cele mai vechi din lume în furnizarea de dovezi privitoare la exploatarea resurselor marine. Cercetătorii au descoperit numeroase vestigii marine fosilizate (moluște, crustacee, oase de focă cu blană, pești) în ansambluri grupate provenite din perioade vechi, reliefând în acest fel aspecte specifice de adaptare umană în activitatea de colectare a resurselor marine, ingredient cheie în dieta anilor 160.000–60.000 BP.

Abundența de cochilii dezvelite în solul peșterilor situate pe linia de coastă sud-africană indică moluștele drept o sursă importantă în dieta grupurilor umane și demonstrează cu claritate extinderea modalităților de subzistență prin colectarea de resurse marine. Acestea din urmă au totuși caracteristici variabile. De-a lungul timpului, nivelul mării a cunoscut variații semnificative datorate fluctuațiilor climatice globale cald/rece, împrejurări în care grupurile de vânători-culegători au urmărit neobosit poziția schimbătoare a liniei de coastă, astfel încât incursiunile de la peșteră la țărm se prelungeau uneori pe distanțe apreciabile de ordinul kilometrilor. Un studiu pertinent asupra resurselor de subzistență disponibile începând în urmă cu 164.000 de ani în zona în peștera PP13B de la Pinnacle Point subliniază:

„Această modalitate de căutare a hranei este mai dificilă decât pare. Midiile și melcii de mare viețuiesc pe stânci, în zona înșelătoare inter-mareică, unde apele umflate se pot abate cu ușurință peste un culegător nefericit. De-a lungul coastei sudice, recoltarea în condiții de siguranță și cu profit suficient de mare este posibilă doar în perioadele de reflux scăzut, atunci când soarele și luna se aliniază, exercitând forța lor gravitațională maximă asupra fluxului și refluxului apei. Deoarece marea este legată de fazele lunii, avansând zilnic cu câte 50 de minute, am presupus că oamenii care au viețuit la PP13B au programat deplasările lor la țărm – în urmă cu 164.000 ani țărmul era localizat mult mai departe în teren, cu doi până la cinci kilometri distanță, din cauza nivelului scăzut al apei – folosind un soi de calendar lunar, la fel cum au făcut-o populațiile de coastă de-a lungul timpului.”[15]

Când țărmul este relativ îndepărtat de adăpostul sub stâncă, colectarea ritmică de resurse marine dezvoltă în mod firesc aptitudinea de anticipare a ritmului mareic favorabil. Momentul propice avea să fie semnalat prin percepția senzorială* a unui fenomen cosmic prevestitor** și unic.

*Etapă intermediară în orice proces cognitiv, percepția senzorială face posibilă obținerea de imagini primare din lumea înconjurătoare, când acestea acționează asupra simțurilor. Orice proces cognitiv senzorial are rolul de a recepta și prelucra informații despre însușirile concrete ale obiectelor sau fenomenelor lumii înconjurătoare, informații furnizate de simțuri; un prim pas este senzația exteroceptivă; al doilea pas este percepția, alcătuită din trei etape: orientarea spre stimul, recunoașterea stimulului cu ajutorul memoriei, interpretarea stimulului prin concept, gândire, limbaj; al treilea pas este reprezentarea, acțiune ulterioară percepției, săvârșită în absența obiectului.